

AKTUALNI PROBLEMI SUVREMENE LINGVISTIKE*

MIROSLAV KRAVAR

I

U ovom predavanju, što ga održavam u okviru općelingvističke tematike programa ovoga kongresa, želim istaknuti nekoliko problema koji se na području suvremene lingvistike nalaze među prvima na dnevnom redu. Treba odmah reći da pod imenom »suvremena lingvistika« žive danas jedno pored drugoga veoma različita učenja o jeziku, koja se među sobom razilaze ne samo s obzirom na opće stavove i metode nego — kako ćemo dalje vidjeti — i u pitanju samoga predmeta naučnoga istraživanja.

Tome se mogu navesti dva osnovna razloga.

Prije svega, već je odavna prošlo vrijeme kad je lingvistika bila u osnovi — kako veli Martinet¹ — »njemačko poduzeće« i kad šačica učenjaka iz drugih zemalja nije značila mnogo pred golemim brojem njemačkih imena, drugim riječima — kad se problem jedinstva nauke nije ni postavljao. Tada se mogao, tu i tamo, javiti kakav pojedinac s odvojenim mišljenjem o ovom ili onom pitanju, ali je sve bilo u redu dok su se posvuda priznavala ustaljena »pravila igre«.² Danas više nije tako. Svuda u svijetu, osobito u Evropi i Americi, niču novi lingvistički centri, društva i čitave škole, odakle dolaze i novi poticaji razvoja. U pitanju nisu više pojedinosti, nego sami principi nauke.

O širini lingvističke problematike u naše vrijeme svjedoči najbolje neobično šareni program VIII kongresa lingvističara održanoga u Oslu god. 1957,³ kao i nacrt programa IX kongresa, koji će se održati 1962. u SAD.

Uporedo s time raste naglo i broj časopisa.

Daleko od starih njemačkih centara, odakle i dalje, odnosno ponovno, pristižu časopisi kao *Indogermanische Forschungen*, *Indoger-*

---

* Predavanje održano, u nešto skraćenu obliku, na III kongresu slavista Jugoslavije, 21. rujna 1961, s ciljem da potakne na diskusiju o predmetu kako je označen u naslovu.

¹ A. Martinet, »The Unity of Linguistics«, *Word* 10 (1954), str. 122.

² *Ibid.*

³ *Isp. Voprosy jazykoznanija* (u nastavku: *V. Ja.*) 6/6 (1957), str. 119 i d.

manisches Jahrbuch i *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, zainteresirani pretežno za probleme komparativno-historijske, uglavnom indoevropske nauke, i pored staroga lingvističkoga društva u Parizu, koje i dalje izdaje svoj *Bulletin*, i onoga znatno mladega u Baltimoru sa svojim *Language*, — formira se u svijetu cio niz novih centara s lingvističkim krugovima ili društvima. Tako u Americi imamo novi krug u New Yorku s časopisom *Word*, a u Evropi — da spomenemo samo najvažnije — djeluju centri i časopisi: Ženeva — *Cahiers F. de Saussure*, Prag — prestali *Travaux du CLP*, Kopenhagen — *Acta linguistica*, Krakow — *Biuletyn*, Amsterdam — *Lingua*, Glasgow — *Archivum linguisticum*, Budimpešta — *Acta linguistica*, Lund-Kopenhagen — *Studia linguistica* i u novije vrijeme Moskva-Lenjingrad — *Voprosy jazykoznanija*.

Nema sumnje da i babel jezika, do kojega u takvim okolnostima neminovno dolazi, znatno otežava stalan naučni kontakt među tolikim i tako rasutim centrima.

Nadalje, u lingvistici se — kako ističe Vendryes⁴ — osjeća, mnogo teže nego na području drugih nauka, prekid između stare generacije priznatih autoriteta i mlađih ljudi u nauci, koja se i inače nalazi u previranju. Sve se to objašnjuje, ako se ima na umu mnogostranost jezika kao predmeta naučnoga istraživanja, — njegova složena, u istih mah fiziološko-fizička, psihološka i sociološka, a napose njegova sistematsko-simbolička narav, koja omogućuje i — štaviše — zahtijeva da mu se pristupa s više strana. Nove generacije učenjaka, vođene različitim općefilozofskim pogledima, nastoje problemu jezika prići s novih gledišta, unoseći u lingvistiku više puta i takve elemente koji nemaju direktne veze s njezinim predmetom.

Da bismo se, dakle, u labirintu problema suvremene lingvistike što lakše snašli, treba da se vratimo malo natrag, na F. de Saussurea, koji je sredinom dvadesetih godina s nekoliko metodoloških postulata već mrtav revolucionirao nauku o jeziku. Osnovne postavke njegova ženevskoga tečaja, — *Cours de linguistique générale*, objavljenoga u posmrtnom izdanju 1916, označuju odlučnu prekretnicu u sferi spoznaja o jeziku i leže u osnovi, ako ne svih, a ono većine novih smjerova u lingvistici.

Osobito se ističu tri de Saussureova stava, kojima se obilno hrani suvremena nauka, i to:

1) shvaćanje jezika kao sistema glasovnih znakova koji izražavaju sadržaje svijesti: znaci udružuju »pojam« sa »slušnom slikom«, i svaki od njih ima u jezičnom sistemu određenu vrijednost;

2) razlikovanje između »jezika« kao kolektivna sistema znakova, instrumenta društvenoga općenja, i »govora« kao individualna akta upotrebe jezika;

⁴ J. Vendryes, *Le langage*, Paris 1950², str. 452 i d.

3) suprotnost između historijsko-dinamičkoga i deskriptivno-statičkoga obrađivanja jezičnih pojava, ili — kako sam autor kaže — između »dijakroničke« lingvistike, koja jezične činjenice promatra u razvoju, dakle s obzirom na faktor vremena, i lingvistike »sinkroničke«, koja na jezik gleda kao na sistem u stanju, da istraži kako njegov mehanizam funkcionira *in actu*.

Taj treći postulat de Saussureov bio je osobito opasan po jedinstvo nauke, ali autor na njemu svjesno insistira ističući kako se dva gledišta, kao dvije različite perspektive, ne smiju miješati.

I, napokon, dosta buke izaziva u nauci i nova definicija lingvistike i njezinih zadataka: »... lingvistika — čitamo sada — ima kao jedini i istinski predmet jezik promatran u sebi i za sebe.«⁵ Te riječi daju često puta povoda da se učenje švicarskoga lingvista-novatora okvalificira kao »idealističko« i »apstraktno«.⁶

Te de Saussureove postavke, koje kao takve nisu u stvari bile sasvim nove, ali su djelovale revolucionarno kao neodložni postulati daljnjega razvoja nauke. — znače početak nove ere: nauka o jeziku pocijepala se na dva osnovna smjera, ostavši tako pocijepana i danas. Dva tabora, »historicisti« i »deskriptivisti«, žive u naše vrijeme — kako ističe Martinet⁷ — jedni pored drugih vodeći malo računa jedni o drugima; štaviše, — obično se među sobom i ne razumiju.

No utjecaj ženevskoga *Tečaja* mnogo je dublji: on se ne ograničuje na spomenuti rasejep u nauci, ili — drukčije rečeno — na dvosmjernost suvremene lingvistike, nego se osjeća i u lingvističkom istraživanju na obje strane, — ne samo među sinkroničarima, već sve više i u redovima dijakroničara, čak i komparativista.

De Saussureove ideje nisu, dakako, odjeknule — što bi se danas reklo — kao bomba. Bio je potreban stanovit period vremena da bi se njihov utjecaj očitovao u vidu novih tendencija. Osim toga, on i sam djeluje u vrijeme kad se u krilu tadašnje nauke, osobito na području komparativno-historijske prakse, već vodi oštra borba oko njezinih principa. Taj — nazovimo ga tako — »prelazni« period, koji se lakše da odrediti sadržajno nego vremenski, zauzima *grosso modo* tri prva decenija stoljeća. Na njemu se, u okviru ovoga kratkoga osvrta, ne možemo zadržavati, iako današnje škole upravo odatle vuku svoje podrijetlo. Neka mi, dakle, bude dopušteno da se u svom osvrtu, koji — s obzirom na sastav skupa pred kojim se čita — nema pred očima informativne koliko problematske ciljeve, odlučim za takvu perspektivu iz koje ćemo suvremenu lingvistiku moći promatrati

⁵ *Cours*, Paris 1931³, str. 317.

⁶ Isp. M. Cohen, »Sovremennaja lingvistika i idealizm«, V. Ja. 7/2 (1958), str. 57 i d.

⁷ *Word* 10, str. 123.

statički. Stoga ćemo u njezin okvir ubaciti i neke pojave, koje nastaju nešto prije, ali su žive i danas. A da bismo mogli uočiti probleme, moramo — bar u suštini — ogledati i sadržaj pojedinih doktrina, pri čemu ima mjesta bojazni da za volju kratkoći ne žrtvujemo jasnoću.

II

Bacimo najprije pogled na područje *sinkroničke lingvistike*.

U onim lingvističkim krugovima gdje su osnovne postavke ženevskoga *Tečaja* prihvaćene kao putokaz daljnjega kretanja formiraju se, počev od prve četvrti stoljeća, nove škole sa izrazito sinkroničkim programom rada. To su, prije svega, ženevska škola sama, tj. neposredni učenici de Saussureovi, a onda — uskoro za njom — široki krug učenjaka koji se, odasvuda pomalo, okupljaju u više ili manje jedinstven smjer »strukturalne« ili — što je u osnovi isto — »funkcionalne« lingvistike.

Među predstavnicima *ženevske škole* osobito mjesto zauzima Ch. Bally, koji djeluje u dva pravca: na području opće teorije sinkroničke lingvistike i na području lingvističke stilistike, koja danas s pravom nosi njegovo ime.

Bally zaoštava do kraja de Saussureovu distinkciju između sinkroničke i dijakroničke lingvistike i u svom djelu *Linguistique générale et linguistique française* (1950³), ostajući sav na terenu one prve, razrađuje njezine opće principe s osobitim obzirom na dva problema: na teoriju iskaza, koji se svodi na shemu »modus« + »diktum« (isp. Belićevo učenje o glagolskom načinu), i na tehniku jezičnoga znaka, gdje se ističe poglavlje o »aktualizaciji« znaka u govoru, — sve u svjetlu suprotnosti između jezika i govora.

Ne odvajajući jezik kao znakovni sistem od vanjskih okolnosti njegove upotrebe, napose u knjizi *La langue et la vie* (1913), sukobljuje se s vlastitim gledanjem na predmet lingvistike, — jezik »u sebi«. Tu ga, kako ćemo vidjeti, prestižu strukturalisti.

Veći glas uživa Bally kao pisac djela *Traité de stylistique française* (1909), koje ima i općelingvističku vrijednost. Tu se polaže temelj »stilistici«, novoj lingvističkoj disciplini, različitoj od onoga što se pod tim imenom dotada *vulgo* razumije.

Stilistika, u tome novom smislu, razlučuje u jeziku, i to u svim dijelovima njegove strukture, — u fonetici, gramatici, sintaksi i rječniku, »logičku« stranu od »stilističke«, koja se očituje u bogatim rezervama emocionalno-afektivnih vrednota jezika. Prednost u tom pogledu ima govorni jezik, kojem stoje na raspolaganju različna — kako ih autor zove — »sredstva govornoga jezika«: intonacija, tempo, timbar glasa, pa čak i gesti. U svemu se tome iskorišćuje već spomenuta suprotnost između jezika i govora.

Učenje o ulozi sredstava govornoga jezika znatno proširuje znakovni inventar jezičnoga sistema, obogaćujući ujedno sinkroničku lingvistiku novim stavovima. Nije čudo što ga mnogi odmah prihvaćaju: Grammont razrađuje stilistiku glasa (tzv. »impresivna« fonetika),⁸ Marouzeau primjenjuje stilistiku na latinski,⁹ a u nas Guberina na sintaksu složene rečenice.¹⁰

No stilistička analiza, stojeći na granici između lingvistike i književne teorije, krije u sebi i opasnost da se udalji od svoga predmeta, — jezika, na teren gdje se »stilističko« dodiruje sa »stilskim«, onamo gdje danas, u smislu Croceova shvaćanja jezika kao estetskoga sredstva izražaja, djeluju Spitzer i njegova škola.¹¹

To su svakako dvije različite vrste stilistike.

*

Najveći teret problematike u okviru sinkroničke lingvistike — a i najteži — nose danas na svojim leđima različni oblici strukturalizma, koji se u svoga tridesetak godina proširio po Evropi i Americi potisnuvši u pozadinu, osobito s one strane Atlantika, interes za tradicionalnolingvističku praksu. To je — najkraće rečeno — lingvistička teorija koja promatra jezik kao sistem elemenata od kojih se svaki određuje u odnosu prema drugima. Dioba strukturalne lingvistike na tri škole: prašku ili »funkcionalnu«, dansku ili »glosematičku« i američku ili »deskriptivnu«, — više je lokalnogenetičke nego sadržajne naravi, jer danas postoji vidljiv uzajamni utjecaj među njima. Razlika među »školama«, koje kadšto i nisu takve, svodi se uglavnom na pitanje: da li ova ili ona među njima, i do koje mjere, vodi računa ne samo o odnosima među elementima sistema nego i o elementima samim.

U godinama između dva rata, više nego danas, djeluje tzv. praška škola, ili bolje »Cercle linguistique de Prague«, formiran 1926. (Mathesius, Havránek, Trnka i dva istaknuta Rusa: Trubecki i Jakobson), sa svojim glasilom *Travaux du CLP* (1929-1939).

Program praške lingvistike, kako se iznosi u poznatim »Tezama« iz 1929., u povodu I kongresa slavista, vuku podrijetlo uglavnom iz de Saussureove ostavštine, ali su prilagođene tadašnjim potrebama slavistike, pa odatle i znatno širi zahvat problemâ. To isto vrijedi i za veći dio priloga objavljenih u *Radovima*. »Jezik se — s funkcionalnoga stanovišta — definira kao sistem izražajnih sredstava koji služe nekom

⁸ M. Grammont, *Traité de phonétique*, Paris 1933, str. 377 i d.

⁹ J. Marouzeau, *Traité de stylistique latine*, Paris 1946².

¹⁰ P. Guberina, *Valeur logique et valeur stylistique des propositions complexes en français et en croate*, Zagreb 1938.

¹¹ Isp. L. Spitzer, *Linguistics and Literary History*, Princeton 1948. Njegova su škola »New Stylistics«: D. i A. Alonso i drugi.

tiva znaka, izražaj i sadržaj, mogu se promatrati kao »forma« i kao »supstanca«, ali je odnos između ovoga dvoga proizvoljan.

Tako, na primjer, na planu sadržaja tri rečenice: njem. *Ich weiss nicht*, engl. *I do not know* i franc. *Je ne sais pas* — imaju istu supstancu, tj. smisao, ali ona u svakom od tri jezika ima drugu formu. To isto vrijedi i na planu izražaja, gdje — na primjer — amorfn masa glasova, dakle supstanca, dobiva u različitim jezicima različnu formu.

Dva su plana, izražaj i sadržaj, među sobom, dakle, paralelni (tzv. »izomorfizam« strukture).

To će reći da se jezik, kako na planu izražaja tako i na planu sadržaja, određuje s obzirom na formu, a ne s obzirom na supstancu. Stoga se i lingvistika — isključivši fonetiku, koja se bavi »supstancom izražaja«, i semantiku, koja se bavi »supstancom sadržaja«, — svodi na »immanentnu lingvistiku« ili glosematiku, koja na oba plana ima u vidu samo formu. To je neka vrsta jezične algebre, koja operira neimenovanim veličinama.

No opća teorija jezika ne obuhvaća samo »lingvistički jezik« nego i sve druge »nelingvističke jezike« (u smislu de Saussureove »semio-logije«), a na višem stupnju analize i tzv. »vanjsku lingvistiku«, — jezik u odnosu na vanjsku stvarnost.

Na drugom mjestu Hjelmslev kaže: »Strukturalna lingvistika ne pristupa jeziku izvana, nego iznutra. Ona tu i ostaje, iako vodi računa o njegovim vanjskim vezama.«¹⁷ To je, dakle, »lingvistička lingvistika« za razliku od svih drugih mogućih.

Tako se glosematika, polazeći od niza deduktivnih postavki, ograđuje od jezične supstance, — glasova i značenja. Nezgoda je u tome što Dancé, operirajući veoma škrto primjerima, nisu do danas primijenili s uspjehom svoje sheme na opis ovoga ili onoga jezika.¹⁸ Ali njihova lingvistička algebra ima znatnu apstraktnu vrijednost. Što se od toga da iskoristiti, pokazat će, možda, lingvistička primjena, napose njezini matematički oblici.

Treći vid strukturalizma predstavlja američka ili »deskriptivna« škola, koja — unatoč nizu zajedničkih crta — nije u svemu jedinstvena.

Američki strukturalizam, u početku više ili manje nezavisan od de Saussurea, nastaje kao rezultat lingvističke prakse, — proučavanja slabo poznatih amerindijskih jezika (Boas i Sapir). Na tom području, gdje podataka o jezičnom razvoju većinom nema, nameće se sinkronička analiza sama od sebe.

I Bloomfield u svome djelu *Language* (1933), koje se i danas smatra »evanđeljem« deskriptivne lingvistike, razlikuje kao i de Saussure,

¹⁷ *Acta Linguistica*, »Editorial« 4 (1944), str. VIII.

¹⁸ Jedan je takav pokušaj K. Togeby, *Structure immanente de la langue française* (= *Travaux du CLC* 6 [1951]).

možda i pod njegovim utjecajem, jezik kao »sistem simbolâ« i govor ili upotrebu jezika. Analiza polazi od govornoga akta, a ovaj se, u smislu psihološkoga behaviorizma, koji isključuje faktor svijesti, svodi na sistem uvjetnih refleksa prema formuli $S \rightarrow r \dots s \rightarrow R$, što će reći: Govorno lice na vanjski ili realni stimul reagira govorom, a slušalac na govorni stimul reagira vanjski. Taj »mehanicistički« ili »materijalistički« stav — kako ga autor, ograđujući se od »mentalizma«, zove¹⁹ — karakterističan je i za današnje deskriptiviste.

Što se tiče lingvističke analize, ona je ovdje strogo strukturalno-sinkronička i — za razliku od onoga što smo vidjeli u Danaca — induktivna, jer polazi od jezičnih činjenica, a ne od *a priori* postavljenih premisa.

Na prvome mjestu stoji i ovdje »fonemika«, ali su gledanja na fonem različita. U početku, već u Bloomfielda, a onda u Pikea i Blocha-Tragera, prevladuje praško shvaćanje fonema kao stvarne veličine, koja se određuje svojim fiziološko-akustičkim svojstvima;²⁰ u tom smislu i Jakobson, preselivši se iz praške škole u američku, »razbija« inventar fonemâ na nekoliko parova »distinktivnih crta«.²¹ Drugi, npr. Twaddell i »distribucionisti« — više ili manje pod utjecajem danske »cenematike« — odriču fonemu svaku realnost kao takvu.²²

Unatoč nesporazumu, praksa fonemičke analize u primjeni na različite, često puta egzotične jezike daje pouzdane rezultate.

Na području morfologije ističe se Ch. C. Fries, autor knjige *The Structure of English* (1952), gdje se u smislu Bloomfieldove formule govora analizira, na materijalu kratkih telefonskih razgovora, engleska rečenica. Izlazi da različni tipovi rečenica ne idu podjednako pod analizu: najteže je s izjavnima, gdje se reakcija slabo očituje.

U istom djelu, a i drugdje,²³ dotiče se autor pitanja značenja u lingvistici, razlikujući »leksičko« i »strukturalno« (tj. gramatičko) značenje; samo ovo drugo može biti predmetom analize, jer upućuje na »razrede oblikâ«, dok su leksička značenja izvan vidokruga. Tako, na primjer, telegrafska poruka *Ship sails today* — biva jasna tek na temelju strukturalnih značenja: »Brod plovi danas« ili »Šaljite (brodom) jedra danas«. To se isto dokazuje i na rečenicama sastavljenim od »besmislenih riječi«, npr. *A diggled woggle ugged a woggled diggle* — što se odmah prepoznaje kao engleska »rečenica«, iako ništa ne znači.

¹⁹ L. Bloomfield, *Language*, London 1935, str. 32 i d.

²⁰ Isp. K. L. Pike, *Phonetics*, Ann Arbor 1943; B. Bloch i G. L. Trager, *Outline Guide of Linguistic Analysis*, Baltimore 1942.

²¹ R. Jakobson i M. Halle, *Fundamentals of Language*, s'Gravenhague 1956.

²² W. F. Twaddell, »On Defining the Phoneme«, *Language* 16 (1949), Supplement; isp. također Ch. F. Hockett, *A Manual of Phonology*, Baltimore 1955, str. 176 i d.

²³ Ch. C. Fries, »Meaning and Linguistic Analysis«, *Language* 30 (1954).

Time se hoće reći da u jeziku ne odlučuje značenje nego forma (isp. Hjelmsleva).

U posljednje vrijeme djeluju, u okviru deskriptivne lingvistike, »distribucionisti« na čelu sa Z. S. Harrisom, autorom čuvene knjige *Methods in Structural Linguistics* (1951), gdje se kao osnovno mjerilo relevantnosti elemenata uzima postupak »distribucije«, tj. njihova rasporeda u govornom lancu. Govor se — čitamo tamo — ne sastoji od fonema, nego od njihovih varijanata ili alofona, najmanjih elemenata govornoga segmenta, koji se grupiraju u foneme na osnovi komplementarne distribucije, tj. njihova rasporeda u različnim »okolinama«. ²⁴ Što vrijedi za »fonemiku«, odnosi se i na »morfemiku«, koja se analizira na isti način.

Na to se, po Harrisu, svodi i čitava deskriptivna lingvistika, iako su — ističe on — mogući i drugi oblici analize. ²⁵ Tu smo već sasvim blizu Dancima.

To bi bila, u osnovnim crtama, doktrina triju »škola« strukturalne lingvistike. Ali strukturalistâ ima i izvan škola, jer se danas »strukturalizira« svuda pomalo. Takvi su, na primjer, Martinet i neki drugi, koji — po ugledu na Jakobsona — prenose strukturalne principe na područje dijakronije, osobito u vidu »dijakronične fonologije«, ²⁶ ali obično s neprikrivenim naporom da »posreduju« između dvije perspektive u promatranju jezičnih pojava. U tome neki vide izlaz iz situacije u kojoj se nalazi današnja lingvistika.

Više ili manje o sebi stoje također A. W. de Groot i L. Tesnière s pokušajima primjene strukturalne analize na rečeničnu sintaksu. ²⁷ Na sličnom području radi i u nas Mikuš, autor vlastite — kako je sam zove — »sintagmatske teorije«, gdje se — u smislu de Saussureove sintagmatike i Ballyjeve teorije iskaza — razvija učenje o sintagmi kao »čeliji govora«, osnovnoj i jedino mogućoj jezičnoj strukturi, i o sintagmatici kao jedino mogućoj teoriji jezika. ²⁸

Odnedavna osvaja strukturalizam i ostale grane lingvistike. Nov pristup semantici — kako ga, na primjer, nalazimo u S. Ullmanna, *The Principles of Semantics* (1951) ²⁹ — prenosi postupke strukturalne analize i na područje leksika. Ima, napokon, i pokušaja strukturalne obrade tvorbe riječi. ³⁰

²⁴ Z. S. Harris, *Methods*, str. 72.

²⁵ *Ibid.*, str. 3.

²⁶ Isp. osobito A. Martinet, *Économie des changements phonétiques*, Berne 1955.

²⁷ Isp. A. W. de Groot, *Strukturele syntaxis*, Den Haag 1949. — Meni slabo poznata holandska »strukturalna škola« radi osobito na području sintakse; isp. P. C. Paardekooper, *Syntaxis, spraakkunst en taalkunde*, Den Bosch 1955; isp. također N. Chomsky, *Syntactic Structures* (= *Janya Linguarum* 4), s'Gravenhague 1957.

²⁸ R. F. Mikuš, *Principi sintagmatike*, Zagreb 1958 (disert.).

²⁹ Isp. također više manjih radova istoga pisca.

³⁰ U nizu članaka H. Marchanda rasutih po različitim časopisima; isp. napose »Synchronic Analysis and Word-Formation«, *Cahiers F. de Saussure* 13 (1955).

Iako se strukturalna lingvistika očituje — kako vidimo — u više oblika, koji se i sami dalje granaju, može se ipak smatrati više ili manje jedinstvenim učenjem o jeziku. Ona se svjesno ograničuje na promatranje jezika kao sistema elemenata koji se određuju međusobnim odnosima, nastojeći u isti mah da pronađe adekvatne metode njezove analize. Stoga i ostavlja po strani sve druge vidove jezične stvarnosti. Krivo se, dakle, čini strukturalistima kad se njihova doktrina prikazuje kao lingvistika uopće. Vidjeli smo da na to ne reflektiraju ni oni sami, i to ne samo Pražani sa svojim širokim programom nego ni tako apstraktni mislioci kao Hjelmslev ili Harris. Dalje, prigovara im se da ne vide veze između jezika i drugih pojava ljudske stvarnosti, u čemu se tobože očituje njihov »idealizam« (iako se, bar Amerikanci, ograđuju od »mentalizma«). U stvari, oni te veze — kako smo istakli — vide i priznaju, ali se njima ne bave. »Strukturalna se lingvistika — kaže Whatmough — zadovoljava opisom jezika i jezičnih tipova. Ona izričito i hotimice isključuje razmatranja o značenju, o evoluciji jezika, o ulozi koju je jezik igrao, na dobro i na zlo, u ljudskim odnosima, o tome kako funkcionira, o njegovim odlikama i nedostacima.«³¹

Dakle, strukturalizam ne trpi toliko od »idealizma« koliko od apriornoga uvjerenja u »izomorfizam« jezičnoga sistema, po kojem se na svim nivoima jezične strukture očituju isti odnosi među elementima. Od toga onda zavisi i vrijednost postupaka strukturalne analize. Možda će ovdje praksa tehničke primjene principa odigrati ulogu »filtra« teorije.

U svakom slučaju, strukturalizam kao grana lingvistike, koja se bavi sistematsko-simboličkom stranom jezika, znači vrijedno dostignuće našega vremena, pred kojim ne valja zatvarati oči.

III

Da vidimo sada što se danas radi na području *dijakroničke*, ili tačnije — komparativno-historijske lingvistike, koja u primjeni na indoevropski teren ima za nas vrijednost opće nauke.

Tu djeluje u prvom redu francuska škola, nazvana s više ili manje razloga »sociološkom«, kao i pojedini učenjaci, većinom epigoni mladogramatičara, širom svijeta, ali napose u njemačkim centrima, gdje su tradicije komparativistike kod kuće, onda »neolingvisti«, nosioci pobune protiv ostataka mladogramatičarskoga — kako oni vele — »dogmatizma«, i napokon pojedinci koji na ovom sektoru nauke rade već pod utjecajem strukturalizma.

³¹ J. Whatmough, *Language, a Modern Synthesis*, New York 1957, str. 105.

Općelingvistička doktrina, kako je razrađena u redovima francuske škole, izlaže se u sažetu obliku u Vendryesovu djelu *Le langage* (1921, drugo izdanje 1950), gdje se uglavnom sistematiziraju de Saussureove i Meilletove misli o jeziku u njegovu sociološkom vidu, s osobitim obzirom na zakonitosti njegova razvoja. Ali i bogata ostavština Meilletova, osobito *Introduction à l'étude comparative* (1937¹), *La méthode comparative* (1954²) i *Linguistique historique et linguistique générale* (1948—52³), čuva u tom pogledu — kako se vidi po novim izdanjima — punu vrijednost.

Već Brugmann, glavni kodifikator rezultata komparativno-historijske analize, kako se prakticira u školi »mladogramatičarâ«, uvida u uvodu *Grundriss-a der vergleichenden Grammatik I* (1879) nemogućnost da se sva ona masa rekonstruiranih »praoblika« pripiše »prajeziku« kao jedinstvenom organizmu — kako se u ono vrijeme govori — i ističe potrebu pretpostavke o njegovoj dijalektalnoj diferencijaciji, koja se s različitih uzroka: pojave novotvorina, unutrašnjih seoba i jezičnih miješanja, počela već u vrijeme »pradomovine«. ³² Ta postavka ostaje kod njega, kao i kod većine predstavnika škole, bez praktične primjene. Ali zato onda ostaje otvoreno i pitanje vrijednosti same metode. Tada dolazi do sve oštrije kritike, najprije iznutra, — sa strane Schmiedta, autora teorije o »valovima«, Delbrücka i B. de Courtenaya — zatim sa strane romanista — Ascolija, Schuchardta i Vosslera, a osobito talijanskih »neolingvista« —, koji se svi, opskrbljeni latinskim kao dokumentiranim »prajezikom« i obiljem novolatinških tekstova iz različitih stoljeća, osjećaju čvrsto u sedlu. Nije čudo što nedostaci komparativno-historijske metode upravo sa staništa romanistike udaraju lako u oči. Dosta je, u svrhu uspoređenja, zamisliti latinski kao nedokumentiran prajezik, koji valja rekonstruirati, da bi se, pored ostaloga, pokazalo slijedeće:

1) da se crte kojih u srodnim jezicima nema ne mogu ni rekonstruirati kao »prajezične«; kad bismo latinski morali rekonstruirati na temelju romanskih podataka, ne bismo mu — sva je prilika — pripisali *r*-pasiva: *legor, -ris*;

2) da crte što ih nalazimo u dva ili više, pa čak i u svim srodnim jezicima ne moraju pripadati »prajeziku«; u protivnom slučaju, rekonstruirajući latinski, mogli bismo mu pripisati dva roda mjesto tri, član i štošta drugo;

3) da se rekonstruirani »praoblici« u pravilu ne podudaraju ni vremenski ni prostorno: najbolje nam to pokazuje tzv. »vulgarni latinitet«, koji kao metodološka pretpostavka uvelike računa s faktorima vremena i prostora, a kao historijska stvarnost izaziva sumnju. ³³

³² K. Brugmann i B. Delbrück, *Grundriss I* (1897), str. 21 i d.

³³ J. B. Hofmann, *Lateinische Umgangssprache*, Heidelberg 1926, str. VIII: vulgarno-latinski jezik jest »utvara«.

Odatle važan zaključak:

Naša komparativno-historijska metoda ne može rekonstruirati »prajezik« kao cjelovit sistem, nego samo nizove podudaranja, pomoću kojih se može dokazivati veći ili manji stupanj srodstva među poznatim jezicima.

Kao učenik de Saussureov, i Meillet se — iskoristivši kritiku mladogramatičarstva — bavi prije svega metodološkim problemom trudeći se vidljivo da u onu masu rekonstruiranih činjenica, kako ih kodificira Brugmann, unese s jedne strane pojam »sistema«, a s druge — element dijalektalne raznorodnosti i kronološke postepenosti. Sada se predodžba o »prajeziku« bitno i konačno mijenja: naučni rezultati komparacije nisu više slika prajezika, nego podaci o srodstvu među jezicima iste porodice. »Nama je indoevropski jezik — kaže on — nepoznat; podudaranja među pojedinim jezicima jesu jedina stvarnost koju komparativist može proučavati.«³⁴ To znači da nas metoda u predmetu rekonstrukcije sistema kao cjeline ostavlja na pō puta: sve što se može učiniti jest opća karakteristika prajezika i dijelova njegove strukture: glasovnoga sastava, gramatike i osnovnoga rječnika. Treba priznati da Meillet u svome *Uvodu* rješava taj zadatak s uspjehom.

Slične misli o vrijednosti komparativno-historijske metode nalazimo i u Vendryesa, njegova učenika. »Indoevropski jezik lingvistâ lišen je — čitamo u njega — svake stvarnosti; to je — kako je bilo rečeno — samo sistem podudaranjâ.«³⁵ I dalje: »... komparativna metoda . . . ostavljajući izvan svoga vidokruga političke i socijalne okolnosti u kojima se jezik razvijao, rekonstruira njegovu prethistoriju, pomoću lingvističkih sredstava.«³⁶ Time se hoće reći da ta sredstva nisu za tu svrhu sama po sebi dovoljna.

Dakle, tvrdnja da je jezik »sistem u kojem se sve drži«³⁷ — ne nalazi na tlu dijakronije svoje prave primjene.

U isto vrijeme imamo na n j e m a č k o j strani H. Hirta, autora velike *Indogermanische Grammatik* (1927—37), koja ne ulazi u metodološke probleme, ali zato vrvi smionim hipotezama o mnogim važnim pitanjima morfološke strukture prajezika; takva je, među ostalim, misao o kasnom postanju fleksije, ili ona o nominalnom podrijetlu glagola, itd.

Uostalom, danas se komparativno-historijska metoda i primjenjuje gotovo isključivo u pitanjima srodstva među jezicima. Stoga i jesu na dnevnom redu sporni problemi kao: položaj hetitskoga jezika u okviru indoevropske porodice (Sturtevant nasuprot Pedersenu), keltsko-italska, pa i sama italska zajednica (Devoto nasuprot Meilletu),

³⁴ A. Meillet, *Introduction*, Paris 1937, str. VIII.

³⁵ J. Vendryes, *Le langage*, str. 355.

³⁶ *Ibid.*, str. 359.

³⁷ A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris 1948, str. 16.

baltičko-slavenski odnosi (Otrębski i Georgiev nasuprot Meilletu, Lehr Splawińskom i dr.), baltičko-slavensko-toharske veze (Georgiev), *kentum-* odnosno *satem-*karakter makedonskoga (Mayer nasuprot Bariću), itd. Neki nam se jezici javljaju danas u novom svjetlu: venetski se odvađa od ilirskoga (Krahe i Beeler, onda Lejeune), »pelazgički« se pokazuje kao indoevropski (van Windekens, Georgiev, u nas Budimir), a ne »predgrčki« (kao u Krętschmera i drugih); otkriće grčkoga jezika u »linearu B« kretsko-mikenskih spomenika (Ventris i Chadwick), — i to je, uza sve ostalo, siguran rezultat tradicionalnih metoda.

Štaviše, — ima pokušaja povezivanja jezika različitiĥ porodica: indoevropskoga sa semitsko-hamitskim (Cuny), baskičkoga s mediteranskom skupinom (Marr, u nas Oštir) i sl. I napokon, komparativna se metoda primjenjuje s uspjehom i na terenu neindoevropskih jezika: semitsko-hamitskih, ugro-finskiĥ, afričkih, oceanijskih, amerindijskih, i dr.

S druge strane, »neolingvisti«, najprije Bertoni i Bartoli, a za njima Bonfante, Pisani, Devoto i drugi, nadovezujući na Schmiedtovu teoriju »valova« i na lingvističku geografiju u smislu Gillieronovih principa, stvaraju »arealnu« ili »prostornu« lingvistiku, koja nastoji da uskladi dva važna faktora jezičnoga razvoja, — prostor i vrijeme. U tome je i jezgra njihova učenja, — postavka o postepenom zraćenju pojediniĥ jezičnih novina iz različitiĥ centara po susjednom teritoriju i o razmještanju jezičnih činjenica u prostoru kao osnovnom mjerilu za određivanje njihova kronološkoga odnosa. Usto se iskorišćuju, gdje je moguće, i podaci dokumenata. Već Bartoli u svome *Breviario di neolinguistica* (1928) nalazi da novotvorine nastaju svagda u »centralnom« pojasu jezičnoga areala, dok se starije stanje čuva na »izoliranim«, »lateralnim«, »većim« i »kasnijim« područjima. Analiza se provodi uglavnom na leksičkim podudaranjima meĥu romanskim jezicima i tako se dolazi do niza prostornih »shema«, koje pokazuju kronološki odnos meĥu dotičnim činjenicama. Mjesto jezika i dijalekata vide se samo snopovi izoglosa.

Danas se isti principi, dobiveni na terenu romanske dijalektologije, prenose — s više ili manje uspjeha — i na veliki indoevropski areal, gdje se razraĥuje vlastita stratifikacija jezika.

Osnovni prigovor neolingvistima,³⁸ — da na svakom koraku idu u potjeru za izoglosama pojedinačnih činjenica i, ne videći od šume drveća, poriču postojanje dijalekata i, štaviše, čitaviĥ jezika, kao i granica meĥu njima, na mjestu je kad se poriču historijski potvrđeni jezici i dijalekti; ali čim se prijeĥe na područje prethistorije, gdje nemamo vanjskih podataka o oblicima i opsegu etničkih grupacija, onda se neolingvistička slika o šumi izoglosa koje ne čine jezika ni

³⁸ A. V. Desnickaja, *Voprosy izučeniĥa rodstva indoevropskih jazykov*, Moskva-Leningrad 1955, str. 265.

dijalekata čini već vjernija. Jer sam lingvistički argument — kako smo čuli u Vendryesa — nije dovoljan.

Neki učenjaci, većinom predstavnici marksističke lingvistike, — Desnicka³⁹ i Graur⁴⁰ — sude preoštro o neolingvistima, uglavnom zbog njihovih općeteoretskih, očito idealistički naopakih premisa, među kojima strši kročeovska postavka o jeziku kao individualnom stvaralačkom aktu.

Oštra je suda vrijedan, svakako, posljednji neolingvistički *act of hostility* protiv mladogramatičara, »starih i novih« — kako se tamo cilja —, Bonfanteov pamflet *The Neolinguistic Position*,⁴¹ gdje pisac, imajući na umu suvremenu komparativistiku uopće, pobija s neolingvističkoga gledišta mladogramatičarske »dogme«, ali mu ne polazi za rukom da načini »tabulu razu« od gotovih rezultata stare metode.

No suština neolingvistike nije — kako smo vidjeli — u tome. Ona ističe potrebu širokoga prilaženja razvojnim problemima i u tom smislu dopunjuje u mnogome tradicionalne postupke. Njezin se utjecaj osjeća i drugdje, osobito u vezi s pitanjem »jezičnih saveza«, npr. balkanskoga (Sandfeld,⁴² u nas Skok u romansko-slavenskim studijama, danas Deanović). Treba podsjetiti da je Meillet imao dobro mišljenje o principima Bartolijeve metode.⁴³

Novija se komparativistika uopće odlikuje metodološkom širinom, o čemu najbolje svjedoče brojni pokušaji u pitanju miješanja jezika, supstrata, jezičnoga zaimanja, itd.

Danas sve više ulazi u praksu i nov oblik uspoređivanja jezika, tipološko-komparativna metoda, koju preporučuje već Vendryes,⁴⁴ a u Beličevu učenju o »jezičnim konstantama«⁴⁵ nalazi općeteoretsku razradu.

Ovdje treba spomenuti i neke pokušaje da se, u skladu s općom potragom za »sistemom« i »strukturama«, baci novo svjetlo na pitanje indoevropskoga »prajezika« i njegova gramatičkoga sastava. Na tom području radi već niz godina J. Kuryłowicz, autor zapaženih radova: *Études indo-européennes* (1935), *L'accentuation des langues indo-européennes* (1952) i *L'apophonie en indo-européen* (1956), gdje se uspostavlja veza između indoevropskoga *ə* i hetitskoga *h* i razvija teorija o »laringalnim vokalima«, koji kao i drugi »sonantski koeficijenti« mogu funkcionirati dvojako: kao vokali i kao konsonanti. Sonantu *ə*, koji se javlja u tri vida, pripisuje se važna uloga u postanju

³⁹ *Ibid.*, str. 265 i d.

⁴⁰ A. Graur, *Studii de lingvistică generală*, București 1960², str. 492 i d.

⁴¹ *Language* 23 (1947), str. 344 i d.

⁴² K. Sandfeld, *Linguistique balkanique*, Paris 1930.

⁴³ *Isp. L'année sociologique* 12, str. 853.

⁴⁴ J. Vendryes, »La comparaison en linguistique«, *Bulletin de la SLP* 42 (1942-45), str. 1 i d.

⁴⁵ A. Belić, *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku*, Beograd 1941, str. 543 i d.

dugih vokala, kao i uopće šarenila prvobitnoga vokalizma. U svemu tome igra odlučnu ulogu prijevaj.

S time u vezi osvjetljaju se i neki drugi, napose morfološki problemi: pitanje strukture korijena, zatim pitanja fleksije i tvorbe riječi.

Danas »laringalna teorija« nailazi na velik odjek, iako se pojedinci u koječemu ne slažu, osobito u predmetu broja »laringala«. ⁴⁶

U istom se krugu problema kreće i E. Benveniste, koji u svojim također zapaženim radovima: *Origines de la formation des noms en indo-européen* (1935) i *Noms d'agent et noms d'action en indo-européen* (1948) pokušava na nov način riješiti pitanje najstarijih elemenata indoevropske fleksije, nazirući u nekim starim, padežno neoblikovanim imenicama ostatke pretfleksivnoga perioda u razvoju indoevropskih jezika.

Idući za Kuryłowiczem u pitanju strukture korijena, a za Perssonom u pitanju korijenskih »raširenja«, on analizira »osnovu« kao spoj triju elemenata: korijena, raširenja i sufiksa, pri čemu se korijen i raširenje nalaze u strogom prijevajnom odnosu.

U oba se slučaja radi o prenošenju strukturalno-analitičkih postupaka na posebno dijakroničko područje, — na najstariji period indoevropskoga »prajezika«. Ali sistem kao cjelina ostaje i dalje izvan dohvata: ono što se nekada zvalo »prajezik« otkriva se sada — čak i na samom lingvističkom planu — kao niz postepenih smjena u okviru jezične strukture.

IV

U okvir problemâ suvremene lingvistike idu također, kao posebno poglavlje, i pokušaji primjene dijalektičko-materijalističkih principa na područje nauke o jeziku, ili — kako se ti pokušaji više puta označuju — »m a r k s i s t i č k a l i n g v i s t i k a«. Treba odmah dodati da taj naziv, kojim se služi u prvom redu sovjetska stručna literatura, i to u različnim okolnostima u različitom smislu, sugerira predodžbu o tome da na području lingvistike djeluje pod zastavom marksizma osobita škola s vlastitim pogledima na jezičnu stvarnost i vlastitim metodama analize jezičnih činjenica. U stvari, radi se samo o naporima u tom smislu, ili bolje reći — o pokušajima da se opća pitanja lingvistike osvijetle sa stanovišta dijalektičko-materijalističke teorije.

Prvi pokušaj u tom pravcu potječe — kao što znamo — od sovjetskoga učenjaka, istaknutoga kavkazologa N. J. Marra, autora tzv. »jafetske teorije«, koja se u nešto modificiranom obliku pod imenom »novo učenje o jeziku« propagira dug niz godina u SSSR-u, ali bez većih odjeka izvan njegovih granica. ⁴⁷

⁴⁶ Kuryłowicz ih razlikuje tri, Sturtevant šest, a Martinet, na kongresu u Oslu, ništa manje nego deset!

⁴⁷ I. I. Meščaninov, *Novoe učenje o jazyke*, Leningrad 1936.

Sušтина se Marrova učenja svodi na postavku o »jedinstvu glotoničkoga procesa«, koji se odvija više ili manje skokovito u »stadijima« uporedo sa smjenom faza društvenoga razvoja. Novo »jezično stablo«, koje se ovdje okreće naopako: ne od jednoga jezika prema mnoštvu, nego obratno, — spaja genealošku i tipološku diobu jezika, pri čemu se sugerira da svakom stupnju društvenoga razvoja odgovara određen stadij u razvoju jezične strukture, dok se »srodstvo« među jezicima ne objašnjuje, kao dosada, zajedničkim podrijetlom, nego ukrštanjem. Služeći se tzv. »paleontološkom analizom« riječi, koja operira neviđeno slobodnom aparaturom etimologije, autor — na veoma fantastičan način — povezuje sve jezike svijeta u jedno jezično stablo i sav njihov rječnik svodi na cigla četiri »elementa«: *sal-*, *roš-*, *ber-* i *jon-*, od kojih tobože, putem vjekovnoga ukrštanja, nastaje mnoštvo potonjih korijena.

Marr obilno crpe iz arsenala suvremene »građanske« lingvistike: iz Schuchardta, Trubeckoga i Trombettija, — osobito u pitanju »ukrštanja« jezika. Svoje općelingvističke postavke zasniva — što je u metodološkom pogledu bilo novo — na više ili manje slučajnim, a u svakom slučaju prigodnim »izjavama« klasikâ marksizma-lenjinizma o jeziku.

God. 1950, u povodu lingvističke diskusije, u kojoj aktivno sudjeluje sam Staljin, Marrova se ostavština, nakon više od četvrt stoljeća prevlasti, odbacuje kao vulgarizacija lingvistike i marksizma u istima: pristaše »novoga učenja« odriču se svojih stavova.⁴⁸

Treba reći da je intervencija odozgo, sa stručne strane dosta dobro potkovanana, imala dvije osnovne posljedice: jednu pozitivnu, — što je, ukazujući na nenaučnost Marrova učenja, učinila kraj onome što su neki vanjski lingvisti-marksisti već 1935. ocijenili kao »bankrot jafetizma«, koji ne treba pripisivati marksizmu,⁴⁹ i jednu negativnu, — što je, ističući u prvi plan razvojne probleme, vukla jednostrano natrag, obnavljajući kult mladogramatičarstva i stajući na put novim, osobito sinkroničkim tendencijama.

Uskoro zatim velika diskusija o strukturalizmu, koja se vodi 1956—1958. na stranicama časopisa *Voprosy jazykoznanija*, omogućuje širi uvid u stanje nauke u svijetu i otvara vrata novim pogledima. I potrebe »primijenjene lingvistike«, sa svoje strane, povlače neminovno za sobom sve veći interes za sinkroničke analize, pa čak i za strukturalizam. Obračunavši odlučno najprije s Marrovim zabludama, a onda i sa Staljinovom lingvističkom dogmatikom, stupa sovjetska lingvistika — kako se vidi iz deset godišta časopisa *Voprosy jazykoznanija* — širim putovima, na kojima sve više uspostavlja dodir s naučnom djelatnošću u ostalim dijelovima svijeta.

⁴⁸ J. V. Stalin, *Marksizm i voprosy jazykoznanija*, Moskva 1950.

⁴⁹ A. Sauvageot, »Linguistique et marxisme« *A la lumière du marxisme*, Paris 1935, str. 160, a napose 168.

Time se i pred marksističku lingvistiku postavljaju novi zadaci.

Značajne su u tom pogledu berlinske »Teze« iz 1959., ili tačnije: »Versuch einer Formulierung von Thesen marxistischer Sprachwissenschaft«,⁵⁰ kolektivni rad sedmorice istočno-njemačkih lingvista. Tu se pravilno uočava da karakter predmeta »jezik« navodi i nemarksističku lingvistiku na stanovit spontani materijalizam, što smo uostalom već i vidjeli, osobito u Bloomfielda, — ali se zato ističe i to da marksistička lingvistika nastavlja dosadašnje lingvističko mišljenje i povezuje ga s teoretskim spoznajama marksizma-lenjinizma.

Nov pokušaj marksističke obrade osnovnih pitanja lingvistike nalazimo u Graurovim opsežnim *Studii de lingvistică generală* (1960²), gdje se autor — na žalost — i dalje opire mnogim korisnim stavovima sinkroničke lingvistike.

Uostalom, u pitanju marksizma u lingvistici valja imati na umu da se ne radi o nečemu što se mora stvarati *ab ovo*. »Pred nama — kaže Cohen — ne stoji zadatak da stvorimo čitavu marksističku lingvistiku naporedo s običnom (tradicionalnom) lingvistikom. Ali lingvisti koji su spoznali vrijednost dijalektičkoga materijalizma za napredak nauke uopće moraju razmisliti o njegovoj odlučnoj i dosljednoj primjeni na nauku o jeziku radi nezina daljnjega napretka.«⁵¹ Odatle onda dvostruki zadatak u tom poslu: razotkrivati idealističke zablude u nauci i odabirati iz nje sve pozitivne novine nezavisno od njihova podrijetla.

Takav će posao biti to lakši što se često radi samo o tome da se stvari preokrenu »s idealističke glave na materijalističke noge«, a činjenice, kad se jednom utvrde i među sobom uzročno povežu, govore same za se.

Time se u mnogome ublažuje spor između »građanske« i »marksističke« lingvistike.

V

Sve brži razvoj lingvistike u posljednjih tridesetak godina postavlja — kako vidimo — na dnevni red mnoštvo problema, od kojih neki ostaju i danas više ili manje otvoreni. Ali ako se bolje pogleda, vidi se da iza toga mnoštva pojedinačnih problema stoji nekoliko više ili manje spornih pitanja opće naravi.

Prije svega, često se ima dojam da lingvistika i dalje luta u potrazi za svojim *pre d e m e t o m*. Ali, kao nauka o jeziku, ona ima — čini se — *par définition*, ako ne jedini, a ono glavni zadatak da proučava jezik najprije kao takav, a onda u njegovim vezama s pojavama drugoga reda. Odatle prvenstvo »u n u t r a š n j e« lingvistike, koja pro-

⁵⁰ *Zeitschrift für Slawistik* 4 (1959), str. 534 i d.

⁵¹ *V. Ja.* 6/2 (1958), str. 64.

matra jezik »u sebi«, pred lingvistikom »v a n j s k o m«, koja ga gleda u odnosu prema drugim pojavama stvarnosti, dakle — budimo načistu — i prema društvu. Odavna su u praksi »historije« jezika, koje društvenom momentu u jeziku daju mnogo mjesta, a danas se neki, npr. spomenuti Cohen,⁵² bave i čitavim »sociologijama« jezika.

U tom bi smislu valjalo samo modificirati de Saussureovu ponešto preusku definiciju zadataka lingvistike.

No pita se dalje: što je to jezik k a o t a k a v? Odgovara se da je jezik sistem znakova. Ako je jezik sistem, u čemu se danas gotovo svi slažu, bar deklarativno, iako posljednja riječ u tom pitanju pripada — čini se — tehnicima, onda se kao sistem koji se u svakom momentu svoga postojanja nalazi u isti mah u stanju i u razvoju mora i proučavati u dva vida: statički i evolutivno. To će reći da se dva osnovna smjera suvremene lingvistike, s i n k r o n i č k i i d i j a k r o n i č k i, podjednako opravdavaju s obzirom na narav svoga predmeta. Radi se samo o tome da se objema prizna pun i ravnopravan naučni status.

Što se pak tiče naporâ oko posredovanja između dva smjera, metodološki — uostalom — veoma različita, možda će se oni prije ili poslije pokazati kao Sizifov posao, osobito na polju rekonstrukcije »prajezika«, ali ni to ne smeta, jer tako biva i s drugim naukama koje se bave »sistemima«: tako, na primjer, sunčani sistem ili — da se poslužimo bližom analogijom — sistem bračnoga prava ne promatramo u isto vrijeme statički i dinamički, nego ili ovako ili onako. Takvo »ili . . . ili« vrijedi i za jezik kao sistem svoje vrste.

Ako, dakle, nauka danas ili sutra prizna objema smjerovima ista prava, to će biti velik korak naprijed.

Svuda — rekli smo — nalazimo da je jezik s i s t e m. Ali više se puta ne vidi da li se on tako označuje samo onako, verbalno-simbolički, kao što se nekada, u vrijeme Schleicherova darviniziranja u lingvistici, zvao »organizmom«, ili se riječ »sistem« uzima ozbiljno, — kao stvaran sistem. Vidjeli smo da se sva teorija strukturalizma temelji na toj pretpostavci. Staviše, — za njega je jezik izomorfan sistem, tj. takav da se na svim nivoima njegove strukture očituju u osnovi isti odnosi među elementima: u fonološkom sastavu, koji — *nota bene* — i nema znakovnoga karaktera, isto kao i u znakovnom inventaru morfologije i sintakse, a po nekima čak i leksika. Odatle proizlazi i praksa strukturalne analize, a možda — i njezine osnovne slabosti.

Sva je prilika da razlika između dva nivoa, ne-znakova i znakova, pretpostavlja i razliku u metodi analize. To se danas predlaže i u berlinskim »Tezama«.⁵³ Stvar je vrijedna razmišljanja.

Vidjeli smo, dakle, da je jezik sistem, i to sistem z n a k o v a. Ali nekima ovdje smeta riječ »znak«. Tako neki sovjetski lingvisti,

⁵² M. Cohen, *Pour une sociologie du langage*, Paris 1956.

⁵³ *ZfSl* 4, str. 534.

npr. Zvegincev,⁵⁴ poriču jeziku znakovni karakter, iako ga i dalje smatraju sistemom. Ali sistemom čega? Vele: elemenata. — svakako ponešto neodređeno. Drugdje, npr. u berlinskim »Tezama«, stoji već crno na bijelu: sistem simbolâ, i to simbolâ »drugoga reda«.⁵⁵

To je, bez sumnje, dobitak za nauku, osobito za njezinu slogu u tako važnu predmetu.

Ističe se također da je jezični znak proizvoljne naravi, iako je stvar donekle sporna, bar u relativnom smislu: ima znakova više ili manje proizvoljnih. Ali to je, u svakom slučaju, također jedno od ključnih pitanja lingvistike. Jer, ako je jezični znak proizvoljan, onda mu u sistemu i ne preostaje drugo nego distinktivna uloga. Stoga sadržaj, ili bolje: supstanca znaka i nije predmet one grane lingvistike, koja se bavi jezikom kao sistemom, tj. strukturalizma.

Nadalje, u vezi s time, pokreće se odmah i pitanje oblika i sadržaja u jeziku, ili — kako bi se drugdje reklo — forme i supstance. Nitko razuman ne poriče, pa ni strukturalisti, da u jeziku postoji oboje. Ali ako ga promatramo kao sistem, onda forma neminovno izbija u prvi plan. Zato gramatika, čak i ona naša »primitivno-empirijska«, i jest u suštini formalna nauka. Takva je danas, na općelingvističkom planu, strukturalna lingvistika, koja aspirira na naslov »opće gramatike«, gdje se nužno dodiruje s logikom.

Napokon, u ovom se kratkom osvrtu nije našlo mjesta za nove oblike tzv. »primijenjene« lingvistike, oko koje se u nekim zemljama, osobito u onima velikim, užurbano radi. Tu imamo cio niz lingvističkih primjena na polju suvremene tehnike: u usavršavanju sredstava veze, u konstruiranju elektronskih strojeva-prevodilaca i strojeva-informatora, itd. S time u vezi stoji — i obratno — sve šira primjena statističko-matematičkih postupaka na analizu jezika, koji se sa stanovišta teorije informacija tretira kao »kod«, sistem elemenata s određenim kvantitativnim svojstvima.⁵⁶

Sve to tjera nauku na nov oblik uspoređivanja jezika, — na tipološko-komparativnu metodu, koja će pribaviti elemente za stvaranje »jezika-posrednika« za različne tehničke svrhe.

To se danas smatra više ili manje područjem tehnike, ali inženjeri bez lingvistâ ne mogu ovdje daleko. Čini se da će neki osnovni principi nauke, napose oni na kojima se zasniva praksa strukturalnih analiza, baš na polju tehničke primjene polagati ispit zrelosti.

Moglo bi se dogoditi, kako neki misle, da praksa i prestigne teoriju.⁵⁷

⁵⁴ V. A. Zvegincev, *Problema znakovosti jazyka*, Moskva 1956.

⁵⁵ *ZfSl* 4, str. 535.

⁵⁶ Isp. pored ostaloga N. D. Andreev i L. R. Zinder, »Osnovnye problemy prikladnoj lingvistiki«, *V. Ja.* 8/4 (1959), str. 3 i d.

⁵⁷ Isp. također Whatmough, *Language*, str. 179 i d.; o tome govori isti i na kongresu u Oslu.

Ovdje smo izdvojili samo nekoliko općih problema suvremene lingvistike, od kojih u mnogome zavisi jedinstvo nauke, to više što se često upravo oko njih koncentriraju vatra u sporu između »idealizma« i »materijalizma« u lingvistici. Ali ako bolje pogledamo, vidimo da se radi uglavnom o metodološkim premisama, koje u suštini — na području specijalne nauke — nisu tako izrazito filozofsko-ideološki obojene. O tome svjedoči i postepeno ujednačivanje pogleda na dvije strane. Neke tačke u programu kongresa u Oslu, kao i onoga budućeg u SAD, s jedne strane, a s druge — široka moskovska diskusija o strukturalizmu i isto tako široke berlinske »Teze«, obećavaju mnogo u tom pogledu.

Čini se da se lingvistika, polako ali sigurno, ipak depolarizira.

Jezik — kao što se sve više uviđa — stoji u centru sveukupne ljudske djelatnosti i očituje se u različnim vidovima, odakle onda mogućnost, a i potreba, da se promatra s različitim gledišta. Stoga će i rad na uklanjanju navedenih nesporazuma, kako drugdje tako i u nas, biti koristan prilog ne samo unapređenju lingvističke prakse nego i stvaranju jedinstva nauke u općeteoretskom smislu. To se jedinstvo ne nalazi — kako se kadšto misli — u izboru između suprotnih metoda u tretiranju jezičnih činjenica, nego u priznanju svih onih koje omogućuju da se jezik spozna u različitim vidovima svoje stvarnosti.

Bitno je da se svaka od njih primjenjuje na svome mjestu.

M. Kravar: PROBLEMES ACTUELS DE LA LINGUISTIQUE MODERNE

Résumé

Dans son article, qui est issu d'une conférence tenue au IIIe Congrès des slavistes de Yougoslavie (Ljubljana, 1961) en vue de stimuler la discussion sur la linguistique moderne, l'auteur met en lumière quelques problèmes qui, dans la science du langage, se trouvent aujourd'hui parmi les premiers à l'ordre du jour.

Après avoir passé en revue les principales écoles linguistiques, en exposant le suc de leurs doctrines, il s'arrête brièvement sur quelques questions générales, plus ou moins discutées, qui se posent derrière l'amas de problèmes spéciaux. Ce sont, par exemple, des questions comme celles de l'objet de la linguistique, de la synchronie et de la diachronie, de la langue comme système de signes, du caractère arbitraire du signe, de la forme et du contenu dans la langue. Il s'agit — comme on le voit — des principes généraux de la linguistique moderne dont dépend, dans une grande mesure, l'unité de la science, d'autant plus que c'est autour d'eux qu'on

concentre souvent le feu dans la controverse entre l'«idéalisme» et le «matérialisme» en linguistique. Mais, si l'on y regarde de plus près, on s'aperçoit qu'il s'agit en réalité des prémisses de méthode qui, dans un domaine spécial, n'ont pas de couleur philosophique ou idéologique bien marquée. On en a la preuve dans la dépolarisation lente mais sûre de la linguistique moderne.

Le langage — comme on s'en aperçoit de plus en plus — est au centre même de nos activités et se manifeste sous divers aspects, d'où la possibilité, voire la nécessité, qu'il soit regardé des différents points de vue. Aussi le travail qui vise à éloigner les malentendus contribuera-t-il non seulement au développement de la pratique linguistique mais aussi à la cause de l'unité de la science au point de vue de la théorie générale. Cette unité ne se trouve pas — comme on le croit quelquefois — dans le choix entre des méthodes opposées dans le traitement des faits, mais dans l'acceptation de toutes celles qui contribuent à connaître le langage dans des aspects variés de sa réalité.

Il est essentiel que chacune d'elles soit appliquée à sa place.